

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ судової практики Верховного Суду

щодо відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури та суду

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за період із 2018 року до жовтня 2023 року

Зміст

1. Відшкодування шкоди на підставі статті 1176 ЦК України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»	5
2. Умови виникнення права на відшкодування шкоди відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та статті 1176 ЦК України	10
3. Правові підстави реалізації права на відшкодування шкоди відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»	14
3.1. Постановлення виправдувального вироку	14
3.2. Закриття кримінального провадження	15
3.3. Закриття справи про адміністративне правопорушення	22
4. Особливості визначення та обчислення розміру відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури та суду	25
5. Процесуальні аспекти реалізації права на відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органу, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури та суду й інших установ, які уповноважені здійснювати функції держави в кримінальному провадженні	31
5.1. Юрисдикційність суду щодо розгляду вимог про відшкодування шкоди	32
5.2. Порядок та процесуальна форма звернення з вимогою про відшкодування шкоди	34
5.3. Належний відповідач у спорах про відшкодування шкоди	36
5.4. Сплата судового збору	37
5.5. Предмет доказування	39
5.6. Інші процесуальні питання, пов'язані з відшкодуванням шкоди	40

6. Відшкодування шкоди за дії цих органів за рахунок держави на підставі статей 1173, 1174 ЦК України	41
7. Відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, на підставі статті 1177 ЦК України	52

Перелік скорочень

ВС	Верховний Суд
КЦС	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ДУ	Державна установа
Закон № 266/94-ВР	Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»

1. Відшкодування шкоди на підставі статті 1176 ЦК України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»

Мати убитого (позивачка) звернулася до суду з позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями і бездіяльністю органів досудового слідства, прокуратури, оскільки, на її думку, слідство проводилося неефективно, безвідповідально в цілому, протягом майже 16 років після початку кримінального провадження винна у вчиненні кримінального правопорушення особа, яка була встановлена, так і не була притягнута до кримінальної відповідальності. Постановою Нижньогірського районного суду АР Крим від 13 липня 2011 року кримінальна справа була закрита, а підсудного звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із спливом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Верховний Суд зазначив, що дія Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» поширюється на правовідносини відшкодування шкоди, завданої виключно громадянину внаслідок незаконного притягнення його до відповідальності, його дія не розповсюджується на потерпілих осіб, яким завдано шкоди внаслідок бездіяльності органу досудового розслідування та прокуратури під час розслідування за заявою таких осіб.

Надмірна тривалість розслідування справи за встановлених судом обставин покладає на державу обов'язок по відшкодуванню такої шкоди потерпілому відповідно до статей 1173, 1174.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 585/724/19 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89824901>.

Аналогічні правові висновки викладені в постановках Верховного Суду: від 12 березня 2020 року у справі № 361/131/16-ц: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88294460>; від 13 вересня 2023 року у справі № 757/62500/16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113590860>.

Відповідний правовий висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 3 вересня 2019 року у справі № 916/1423/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87527961>.

ТОВ звернулося з позовом до суду про стягнення матеріальної шкоди. Позовні вимоги обґрунтовувались тим, що ухвалою суду слідчим суддею було накладено арешт на грошові кошти позивача на всіх банківських рахунках товариства,

відкритих у філії АТ «Укрексімбанк», а також заборонені всі видаткові операції. Позивач звертався із клопотаннями про скасування арешту з майна до суду, в задоволенні яких було відмовлено. Позивач вважав, що судами, під час накладення арешту на рахунки не було враховано розумність та співмірність обмеження права власності, наслідки арешту для позивача, а тому відповідачами свідомо прийнято рішення, що створили негативні наслідки для позивача.

Свої вимоги мотивує з посиланням на статтю 1166 ЦК України та Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Верховний Суд зауважив, що суди першої та апеляційної інстанцій обґрунтовано зазначили, що посилання позивача на норми Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» є безпідставними з огляду на те, що вказаний закон не застосовується до спірних правовідносин. Зокрема, він регулює відносини з відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, саме громадянину, а не юридичній особі. Крім того, судами не було встановлено обставин незаконності дій відповідачів і сам позивач не зазначав, у чому саме полягає незаконність дій відповідачів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду 9 квітня 2019 року у справі № 910/23364/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81266270>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 910/10399/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025197>.

ТОВ звернулось до господарського суду із позовом в якому просило стягнути з відповідача на його користь шкоду, завдану незаконними діями слідчих поліції, що обмежують його права, у загальному розмірі 1 211 300,00 грн.

Господарські суди відмовили у задоволенні позову.

Звертаючись з касаційною скаргою, ТОВ зазначало, що суди проігнорували той факт, що відсутній закон, що врегульовує порядок відшкодування шкоди, завданої юридичній особі незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду. За приписами частини 10 статті 11 ГПК України, якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права).

Верховний Суд зазначив про відсутність правових підстав для відступу від правової позиції, викладеної у постанові від 23 червня 2020 року у справі № 910/10399/18, зокрема про те, що положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» не поширюються на вимоги юридичних осіб. Аргументи скаржника про необхідність застосування до юридичних осіб положень вказаного вище Закону за аналогією права (аналогію закону) колегія суддів відхилила як безпідставні, оскільки за умовами частини першої статті 8 ЦК України та частини десятої статті 11 ГПК України аналогія закону та аналогія права застосовуються виключно у разі, якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, між тим судами попередніх інстанцій вірно зазначено, що правовідносини щодо відшкодування шкоди, завданої юридичній особі, регламентовані ЦК України, а саме: Главою 82 «Відшкодування шкоди».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 лютого 2022 року у справі № 915/1372/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103952866>.

Аналогічні правові висновки викладено в постановах Верховного Суду: від 6 жовтня 2022 року у справі № 910/18745/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106827694>; від 22 листопада 2022 року у справі № 915/1544/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107676566>; від 9 березня 2023 року у справі № 915/1499/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109645718>.

ФОП звернулась до суду з позовом про відшкодування завданої майнової шкоди. В обґрунтування позовних вимог позивач посилався на те, що внаслідок неправомірних дій посадових осіб в межах кримінального провадження позивачу були завдані збитки.

Верховним Судом доводи касаційної скарги про те, що положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» не розповсюджуються на відшкодування шкоди фізичній особі-підприємцю, а регулюють відповіді правовідносини за участю лише громадянина, у зв'язку з чим скаржник вважає, що у позивачки відсутнє право на пред'явлення позову колегією суддів було відхилено з огляду на таке.

Матеріально-правовою підставою позову у даній справі є положення ЦК України, а саме: статей 1166, 1173, 1174, а не Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів,

що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 червня 2019 року у справі № 910/17999/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82528077>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданій незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду.

14 березня 2008 року прокурором Сморгонського району Республіки Білорусь щодо нього, як громадянина України, було порушено кримінальні справи, які згодом об'єднані в одне провадження, за обвинуваченням його за частиною першою статті 366 та частиною третьою статті 426 КК Республіки Білорусь, розпочато розслідування, обрано щодо нього запобіжний захід у вигляді тримання під вартою та оголошено у розшук, накладено арешт рішенням суду Республіки Білорусь на всі грошові кошти.

Згодом, 28 січня 2010 року, кримінальну справу було направлено до прокуратури Гродненської області для направлення та здійснення кримінального переслідування українською стороною. 18 червня 2010 року кримінальна справа надійшла до прокуратури Оболонського району м. Києва з Прокуратури міста Києва для проведення досудового слідства. Зазначене кримінальне провадження щодо позивача неодноразово то закривалося, то поновлювалося (або в частині обвинувачення чи в цілому). Протягом 2014–2015 років позивач неодноразово звертався із заявами та скаргами щодо отримання постанови про закриття провадження і зняття арешту. 24 лютого 2015 року слідчий СВ Оболонського РУ ГУ МВС України м. Києва прийняв постанову про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення від 11 вересня 2014 року, скасував арешт на грошові кошти позивача, які знаходились на депозитному рахунку суду Сморгонського району Гродненської області Республіки Білорусь. 11 березня 2015 року Генеральна прокуратура України повідомила Генеральну прокуратуру Республіки Білорусь про прийняте 24 лютого 2015 року у кримінальному провадженні процесуальне рішення і направила копію постанови.

Верховний Суд зазначив, що не підлягає відшкодуванню шкода, завдана особі за період до перейняття відповідними органами в Україні кримінальної справи щодо неї, оскільки на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданій незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду» підлягає відшкодуванню шкода, завдана лише відповідними органами України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 травня 2022 року у справі № 646/3937/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104330044>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду, оскільки зазнав незаконного кримінального переслідування, яке тривало протягом 61 місяць 11 днів, що спричинило його звільнення з Державної прикордонної служби. Після поновлення на роботі позивач зазнавав постійних переведень на нижчі посади в інші регіони, стан його здоров'я за час перебування під слідством також погіршився, всі ці обставини привели до глобальної зміни його життєвого укладу, що завдало йому значних моральних страждань. Крім того, під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи ним понесені витрати на правову допомогу в розмірі 267 200,00 грн.

Рішенням районного суду стягнуто з держави Україна на користь позивача моральну шкоду та 267 200,00 грн на відшкодування витрат на надання юридичної допомоги, оскільки таке право на відшкодування шкоди у нього виникло на підставі пункту 1-1 статті 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», а суму понесених витрат на надання юридичної допомоги доведено відповідними документами у суді.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції про стягнення моральної шкоди та витрат на правову допомогу скасовано, у задоволенні позову відмовлено, оскільки, зокрема витрати на правову допомогу, які понесені позивачем під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи є судовими витратами, порядок, розподіл та відшкодування яких регламентується виключно процесуальним законодавством, та вони не є збитками у розумінні статті 22 ЦК України, не входять до складу ціни позову і тому не підлягають стягненню як збитки.

Верховний Суд зазначив, що суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи не є тотожними витратам на правничу допомогу, передбаченим статтею 137 ЦПК України, тому, у такому випадку застосуванню підлягає стаття 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», що передбачає право на відшкодування таких витрат.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 липня 2023 року у справі № 727/7635/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112484336>.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 501/85/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113527045>.

2. Умови виникнення права на відшкодування шкоди відповідно до положень Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та статті 1176 ЦК України

Позивачка звернулася до суду із позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним перебуванням під слідством та судом.

Досудове слідство за обвинуваченнями, висунутими щодо неї у кримінальній справі та кримінальному провадженні за частиною четвертою статті 190, частиною другою статті 27, частиною п'ятою статті 191, частиною другою статті 27, частиною другою статті 366, частиною четвертою статті 358 КК України тривало 6 років 10 місяців (кримінальну справу порушено 11 вересня 2012 року, постанова про закриття кримінального провадження прийнята 10 липня 2019 року).

Кримінальне провадження органом досудового розслідування закрита на підставі пункту 1 частини першої статті 284 КПК України у зв'язку із встановленням відсутності події кримінального правопорушення.

Проте, знявши з неї остаточно всі звинувачення, слідчий не скасував обраний щодо неї запобіжний захід у вигляді підписки про невіїзд у кримінальній справі, а тому вона і після закриття кримінального провадження була обмежена у своїх правах вільного пересування та обрання місця проживання. Зазначений запобіжний захід скасовано постановою суду лише 01 жовтня 2019 року.

Суд апеляційної інстанції, змінюючи рішення суду першої інстанції в частині визначення розміру моральної шкоди, завданої позивачу за незаконне перебування під слідством і судом, по суті виходив із того, що має місце тривале порушення державними органами (слідством, прокуратурою) прав та свобод позивачки, яке розпочалося 11 вересня 2012 року (з моменту її затримання) та закінчилося 01 жовтня 2019 року (скасування підписки про невіїзд), і складає 84 місяці і 20 дні.

Суди вважали, що затримання та тримання під вартою, застосування міри запобіжного заходу у виді підписки про невіїзд та покладення пов'язаних із нею обмежень, та накладення арешту на майно охоплюється єдиним поняттям завданої позивачу шкоди – незаконне перебування під слідством і судом.

Верховний Суд дійшов висновку, що виходячи із буквального тлумачення норми статті 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» можна дійти висновку, що усі перелічені випадки, як то: незаконне засудження;

незаконне повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення; незаконне взяття і тримання під вартою; незаконне проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки; незаконне накладення арешту на майно; незаконне відсторонення від роботи (посади), інші процесуальні дій, що обмежують права громадян – є самостійними підставами відшкодування моральної шкоди, тобто такими що не охоплюються їх початком, до прикладу - незаконне взяття під варту і їхнім закінченням винесенням виправдувального вироку за реабілітуючих обставин.

Отже, за кожен із незаконних процесуальних дій органів досудового слідства та прокуратури, суду особа може вимагати відшкодування моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 жовтня 2020 року у справі № 610/3221/19-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92551642>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконним накладенням арешту на його майно.

Слідчим порушено кримінальну справу за фактом вчинення шахрайських дій. Постановою слідчого ще до порушення кримінальної справи, накладено арешт на майно позивача.

Кримінальне провадження закрито на підставі пункту 2 частини першої статті 284 КПК України.

Ухвалою слідчого судді скасовано арешт, накладений постановою слідчого. Однак майно, на яке було накладено арешт, не повернуто, що і стало підставою для звернення до суду із даним позовом.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено, оскільки постанова слідчого про закриття кримінального провадження скасована, тому позивач не має права на відшкодування шкоди на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Верховний Суд зазначив, що апеляційний суд не врахував, що відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» підлягає відшкодуванню й шкода, завдана громадянину внаслідок незаконного накладення арешту на майно, що повинно бути встановлено у відповідному судовому рішенні (крім ухвали суду про призначення нового розгляду).

Однак апеляційний суд не з'ясував з яких саме підстав скасовано арешт накладений на майно позивача, та не звернув уваги на те, що факт саме

незаконного накладення арешту, встановлений у відповідному судовому рішенні (крім ухвали суду про призначення нового розгляду), дає підстави для відшкодування майнової та моральної шкоди відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 квітня 2020 року у справі № 459/1070/17 можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88575129>.

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання незаконною відмови у відшкодуванні позивачеві шкоди, завданої внаслідок незаконного відсторонення його від посади у кримінальному провадженні, а також зобов'язати Офіс Генерального прокурора винести постанову про відшкодування позивачу втраченого заробітку за час відсторонення його від посади.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні слідчий суддя у жовтні 2017 року відсторонив позивача від посади. Згодом те саме зробив Президент України, видавши відповідне розпорядження, а у грудні 2017 року прийняв відставку позивача.

У квітні 2018 року прокурор заклав кримінальне провадження за відсутністю у діянні позивача складу кримінального правопорушення. Після того позивач відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» звернувся до прокурора з проханням визначити розмір відшкодування заробітку, втраченого внаслідок відсторонення від посади. Отримав відмову, мотивовану тим, що позивач не оскаржив ухвалу слідчого судді про відсторонення від посади.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що право на відшкодування відповідно до Закону № 266/94-ВР шкоди, завданої внаслідок незаконного відсторонення від роботи (посади) (пункт 1 частини першої статті 1 Закону), виникає не тільки у випадку встановлення у судовому рішенні (крім призначення нового розгляду) незаконності відсторонення від роботи (посади) (пункт 1-1 частини першої статті 2 Закону), але й у випадку закриття кримінального провадження за відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення (пункт 2 частини першої статті 2 Закону).

Тому відсутність скарги на ухвалу слідчого судді про відсторонення особи від посади та те, що цю ухвалу не скасував суд вищої інстанції, не означає, що така особа не набуває право на гарантоване Законом відшкодування шкоди у разі закриття кримінального провадження за відсутністю у її діянні складу кримінального правопорушення.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 12 липня 2023 року у справі № 757/31372/18-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516535>.

Позивач подав позов до суду про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Кримінальне провадження щодо позивача, передбачене частиною другою статті 125 КК України, закрито з nereабілітуючих підстав (у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення), а вироком місцевого суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позивача виправдано в частині обвинувачення у зґвалтуванні у зв'язку з відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 152 КК України.

Кримінальне переслідування відносно позивача тривало більше 5 років, у результаті чого йому завдано моральних страждань.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд апеляційної інстанції, посилаючись на положення частини четвертої статті 1176 ЦК України, виходив із того, що позивач у процесі досудового розслідування шляхом самообмови перешкоджає з'ясуванню істини, даючи завідомо неправдиві показання, у зв'язку з чим не має права на відшкодування шкоди.

При розгляді та дослідженні вказаного питання суд повинен урахувати причини, які спонукали особу до самообмови, оскільки у наведеній вище нормі права фактично йдеться про умисел на самообмову. Тобто самообмова, яка виключає відшкодування шкоди, має бути добровільною, завідомо неправдивою, мати на меті перешкодити з'ясуванню істини та бути зафіксованою в матеріалах справи.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення місцевого суду, зазначивши, що самообмова, яка стала наслідком застосування до особи насильства, погроз чи інших незаконних заходів, у разі встановлення таких фактів слідчими органами, прокурором чи судом, не перешкоджає відшкодуванню шкоди, завданої громадянину внаслідок незаконних дій органів досудового слідства та прокуратури на підставі статті 1176 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 липня 2021 року у справі 459/928/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98432922>.

Аналогічні правові висновки викладені в постановвах Верховного Суду:

від 30 вересня 2022 року у справі № 753/4724/21:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621671>;

від 25 квітня 2019 року у справі № 704/696/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81437446>;

від 15 квітня 2020 року у справі № 761/14074/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88903891>.

3. Правові підстави реалізації права на відшкодування шкоди відповідно до положень Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»

3.1. Постановлення виправдувального вироку

Позивач звернувся з позовом до суду про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування і прокуратури.

Судовими рішеннями у кримінальній справі (вироком міського суду і вироком апеляційного суду) позивача було визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за частиною першою статті 364 КК України та виправдано, у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, а також визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 190 КК України, та призначено покарання у виді обмеження волі із позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах.

Позивач вважав, що незаконно притягався до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 364 КК України, а отже є підстави для стягнення із відповідачів моральної шкоди.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 364 КК України, оскільки позивача притягнуто до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого частиною другою статті 190 КК України.

Верховний Суд зазначив, що саме по собі виправдання особи судом за обвинуваченням по одному з двох злочинів, що становлять ідеальну сукупність, не свідчить про наявність підстав для відшкодування їй державою моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування і прокуратури.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2022 року у справі № 229/870/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105505149>.

3.2. Закриття кримінального провадження

Позивач звернувся з позовом про визнання дій органів досудового розслідування під час відкриття кримінального провадження та під час досудового розслідування незаконними, а також відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Кримінальне провадження за підозрою позивача у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 15, частиною другою статті 185, частиною другою статті 185 КК України закрито на підставі пункту 3 частини 1 статті 284 КПК України у зв'язку з невстановленням достатніх доказів винуватості особи в суді і вичерпанням можливості їх отримати.

Закриття кримінального провадження щодо фізичної особи з реабілітуючих підстав є підтвердженням незаконних дій органів досудового розслідування, які в судовому порядку додатково не потрібно такими визнавати.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 1, пунктом 2 частини першої статті 2, пунктом 5 статті 3 Закону № 266/94-ВР винесення органом досудового розслідування постанови про закриття кримінального провадження на підставі пункту 3 частини 1 статті 284 КПК України (у зв'язку з невстановленням достатніх доказів винуватості особи в суді і вичерпанням можливості їх отримати) надає право фізичній особі на відшкодування шкоди в розмірах і порядку, передбачених цим Законом.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 квітня 2019 року у справі № 236/893/17 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81552802>.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 641/8857/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88570901>.

Позивач звернувся з позовом про стягнення майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового слідства.

Відносно позивача була порушена кримінальна справа за ознаками складу злочину, передбаченого частиною п'ятою статті 27 і частиною п'ятою статті 191, частинами другою, третьою статті 27, частиною другою статті 366 КК України.

Прокурором була винесена постанова про відмову від підтримання обвинувачення, пред'явленого позивачу, за відсутністю складу злочину. У зв'язку з відмовою прокурора від державного обвинувачення постановою суду провадження в кримінальній справі за обвинуваченням позивача закрито.

ОСОБА_1 перебував під слідством та судом з 05 жовтня 2011 року по 23 травня 2014 року, тобто 31 повний місяць.

Внаслідок незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, що підтверджується закриттям кримінального провадження у зв'язку з відмовою прокурора від підтримання державного обвинувачення, позивач має право на відшкодування майнової та моральної шкоди, і право на таке відшкодування виникає в силу прямої вказівки закону, а саме: статті 1176 ЦК України, Закону про відшкодування шкоди.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 15 грудня 2020 року у справі № 752/17832/14-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95177479>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями правоохоронних органів.

Постановою старшого прокурора йому 05 червня 2014 року пред'явлене обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених частиною третьою статті 212, частиною другою статті 28 та частиною другою статті 366 КК України, перекваліфіковано на частину першу статті 366 КК України.

Постановою суду від 27 червня 2014 року кримінальну справу за його обвинуваченням за частиною першою статті 366 КК України закрито у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Позивач вказував, що на підставі лише припущень правоохоронних органів він безпідставно протягом 2,5 років перебував під слідством та судом, обвинувачувався у скоєнні тяжких злочинів, які не скоював. Вважав, що відносно нього безпідставно було обрано запобіжний захід та накладений арешт на майно.

Верховний Суд дійшов висновку, що закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності не є реабілітуючою підставою та не виправдовує особу, яка вчинила кримінально каране діяння. У випадку закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (за згодою обвинуваченого) відсутні підстави для відшкодування шкоди у відповідності до положень статті 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 липня 2021 року у справі № 766/8892/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98391478>.

Аналогічні правові висновки викладені в постановах Верховного Суду:
від 23 жовтня 2019 року у справі № 754/13692/15-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85443301>;
від 27 листопада 2019 року у справі № 754/12269/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207440>.

Мати убитого (позивачка) звернулася до суду з позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями і бездіяльністю органів досудового слідства, прокуратури, до Головного управління Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Державної казначейської служби України, оскільки, на її думку, слідство проводилося неефективно, безвідповідально в цілому, протягом майже 16 років після початку кримінального провадження винна у вчиненні кримінального правопорушення особа, яка була встановлена, так і не була притягнута до кримінальної відповідальності. Постановою Нижньогірського районного суду АР Крим від 13 липня 2011 року кримінальна справа була закрита, а підсудного звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із спливом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Оцінивши усі обставини цієї справи, Верховний Суд дійшов висновку про наявність підстав для покладення на державу обов'язку відшкодувати позивачу завдану їй моральну шкоду у зв'язку з неефективністю ведення досудового розслідування кримінальної справи, у якій позивач є потерпілою. Держава є відповідальною за ефективність тієї системи органів, що створені нею для виконання тієї чи іншої публічно-каральної функції. Держава бере участь як у приватних, так і публічних відносинах. У правових відносинах держава розглядається як цілісний орган, усі структурні підрозділи якого мають ефективно функціонувати. У ситуації, коли одні органи держави здійснюють із порушенням усіх розумних строків досудове розслідування, а інші органи цієї держави надають різноманітні адміністративні послуги обвинуваченому у вбивстві сина позивача, Верховний Суд зробив висновок про неефективність усього механізму державного управління стосовно позивача в цілому, так і про неефективність досудового розслідування, в якому позивач є потерпілою. Верховним Судом враховано, що в остаточному висновку за результатами кримінального правопорушення воно завершено для обвинуваченого за nereабілітуючими підставами, не у зв'язку із відсутністю у його діях складу злочину, а навпаки, у зв'язку зі спливом давності притягнення до кримінальної відповідальності. Такий результат став наслідком неефективного досудового розслідування, проведеного з порушенням розумних та об'єктивно необхідних строків.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 585/724/19 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89824901>.

Позивач звернувся до суду з позовом про стягнення матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду.

Вироком суду його було засуджено за частиною першою статті 14, частиною другою статті 258, частиною першою статті 258-2 та частиною першою статті 263, частиною першою статті 14, частиною третьою статті 109 КК України та призначено йому покарання у виді позбавлення волі строком на шість років. Ухвалою апеляційного суду вирок в частині його засудження за частиною першою статті 14, частиною другою статті 258, частиною першою статті 258-2 КК України скасовано, справу в цій частині закрито за недоведеністю участі у вчиненні злочину, а в частині його засудження за частиною першою статті 263, частиною першою статті 14, частиною третьою статті 109 КК України вирок суду було скасовано і справу в цій частині направлено прокурору Київської області для організації додаткових розслідувань.

Однак з часу скасування вироку суду і до моменту звернення до суду з позовом йому не було пред'явлено жодної підозри чи обвинувачення у вчиненні злочинів. Таким чином, у зв'язку із тривалим кримінальним провадженням та триманням під вартою, йому було завдано матеріальної та моральної шкоди, яка виразилась у вимушених змінах у життєвих і виробничих стосунках, психологічному стресі, зусиллях, необхідних для відновлення попереднього стану.

Суди у задоволенні позову відмовили. Звертаючись з касаційною скаргою, позивач, зокрема, звернув увагу суду на те, що до нього на підставі Закону України від 27 лютого 2014 року № 792-VII «Про внесення змін до закону України «Про застосування амністії в Україні» було застосовано повну індивідуальну амністію. Тобто, поза увагою судів першої та апеляційної інстанцій була залишена та обставина, що його було повністю реабілітовано на підставі спеціального законодавчого акта Верховної Ради України, а саме органу, який висловив волю народу України щодо повної реабілітації політичних в'язнів.

Верховний Суд вважає доводи касаційної скарги про повну реабілітацію позивача необґрунтованими, оскільки закриття кримінальної справи внаслідок застосування закону про амністію не є реабілітуючою обставиною та не встановлює відсутність вини в діях особи, що скоїла злочин, а тому не може також бути підставою для відшкодування моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2019 року у справі № 369/6194/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85805233>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди. 13 лютого 2017 року слідчим поліції відносно нього порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого частиною 2 статті 122 КК України. Вироком суду його визнано невинуватим та виправдано з підстав відсутності в його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 122 КК України. В подальшому ухвалою апеляційного суду вищевказаний вирок скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд. Ухвалою суду кримінальне провадження відносно нього закрито з підстав, передбачених пунктом сьомим частини 1 статті 284 КПК України, у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення. Протягом 26 місяців, зокрема з 13 лютого 2017 року по 08 квітня 2019 року, позивач перебував під слідством та судом, внаслідок чого зазнав душевних страждань, приниження честі, гідності та ділової репутації, істотне погіршення стану здоров'я.

Враховуючи, що право на відшкодування шкоди у громадянина, який був незаконно засуджений судом, виникає у випадку повної його реабілітації, а закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення не є реабілітуючою підставою та не виправдовує особу, яка вчинила діяння, а тому не є підставою для відшкодування моральної шкоди за вказаним Законом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 199/7894/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92997249>.

Позивач звернувся з позовом про відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої незаконними діями органу досудового розслідування та прокуратури. Ухвалою суду закрито кримінальне провадження, за яким його було обвинувачено у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 368 КК України.

Позивач та його захисник заявили клопотання про закриття кримінального провадження з підстав завершення строків досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом поза межами встановленого законом строку.

Кримінальне провадження було закрито на підставі пункту 10 частини першої статті 284 КПК України у зв'язку з тим, що після повідомлення йому про підозру

і до направлення справи до суду закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України.

На думку позивача, таке закриття кримінального провадження встановлює незаконність дій, вчинених відносно нього органом досудового розслідування (відсторонення від роботи, арешт його майна, тримання під вартою тощо).

Вказує, що внаслідок цих незаконних дій йому спричинено моральну шкоду, яку має відшкодувати держава.

Закриття кримінального провадження на підставі пункту 10 частини першої статті 284 КПК України у зв'язку із завершенням строків досудового розслідування та поданням обвинувального акта до суду поза межами встановленого законом строку не є реабілітуючою обставиною, суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків, що у позивача не виникло право на відшкодування шкоди на підставі частини першої статті 1176 ЦК України та Закону.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2023 року у справі № 686/14821/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110963512>.

Позивач звернувся з позовом про відшкодування моральної шкоди, коштів, сплачені у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги у кримінальному провадженні, а також всіх понесених ним судових витрат.

Прокурор повідомив позивачу про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 286 КК України. В подальшому прокурор та слідчий тричі ініціювали в суді застосування до нього запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та домашнього арешту у вказаному кримінальному провадженні. Також прокурор прийняв постанову про оголошення позивача як підозрюваного у розшук та зупинення досудового розслідування.

Згодом постановою прокурора кримінальне провадження закрито на підставі абзацу другого пункту 10 частини першої статті 284 КПК України.

Позивач посилався на те, що в результаті незаконних дій прокуратури та органу досудового розслідування, які виявились в незаконному повідомленні про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконному оголошенні в розшук та неодноразовому намаганні ініціювати обрання запобіжних заходів йому була завдана майнова та моральна шкода.

Відмовляючи в задоволенні позову, суди виходили із відсутності судових рішень, у яких встановлено факт незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Закриття прокурором кримінального провадження на підставі абзацу другого пункту 10 частини першої статті 284 КПК України не є реабілітуючою обставиною.

Верховний Суд дійшов висновку, що посилання судів попередніх інстанцій на те, що передбачена абзацом другим пункту 10 частини першої статті 284 КПК України підстава для закриття кримінального провадження є nereабілітуючою колегія суддів вважає помилковими, оскільки однією із умов закриття кримінального провадження із вказаної підстави є те, що жодній особі не було повідомлено про підозру, а отже в такому випадку, з точки зору кримінального закону, відсутня особа, яка б могла вважатися реабілітованою чи nereабілітованою.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2023 року у справі № 336/3964/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110807453>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди.

В жовтні 2012 року йому було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 364 КК України, обрано запобіжний захід та відсторонено від посади заступника командира оперативного взводу. Постановою суду від 11 квітня 2016 року кримінальну справу відносно нього було закрито на підставі пункту 2 частини першої статті 6 КПК України у зв'язку з декриміналізацією діяння.

Таким чином, внаслідок незаконності досудового та судового слідства та їх тривалості понад 3 роки і 6 місяців йому було завдано майнову та моральну шкоду.

Декриміналізація діяння не є реабілітуючою підставою закриття кримінального провадження, не виправдовує особу, яка вчинила діяння, яке визнавалось злочином на момент його вчинення, і не тягне набуття особою права на відшкодування моральної шкоди за вказаним Законом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 9 вересня 2019 року у справі № 591/6379/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84274327>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду.

Впродовж 2005-2014 років щодо позивача неодноразово порушувалися та закривалися кримінальні справи за ознаками злочинів, передбачених частиною четвертою статті 190 КК України, частиною другою статті 364 КК України, частиною другою статті 366 КК України. 15 грудня 2014 року була

закрита постановою слідчого за відсутністю складу правопорушення, передбаченого статтею 366 КК України. Особа перебувала під слідством і судом 109 місяців. Протягом всього досудового слідства на її майно було накладено арешт і обрано щодо неї запобіжний захід у виді підписки про невиїзд. Особа була притягнута як обвинувачена за КПК України 1960 року.

У зв'язку із закриттям кримінального провадження, особа звернулася до Вінницького ВП ГУНП у Вінницькій області щодо надання повідомлення установленого зразка для вирішення питання про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, проте 31 травня 2016 року їй було надано відповідь, що Вінницький ВП ГУНП у Вінницькій області не є правонаступником прав та обов'язків Вінницького міського відділу УМВС України у Вінницькій області, тому повідомлення не може надати. Згодом постанову про закриття кримінальної провадження стосовно особи від 15 грудня 2014 року скасовано прокуратурою Вінницької області від 28 лютого 2018 року.

Верховний Суд зазначив, що встановлення обставин щодо скасування постанови про закриття кримінального провадження вказує на неможливість відшкодування шкоди на підставі статті 1176 ЦК України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

При вирішенні питання про відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, у разі скасування постанови про закриття кримінального провадження, слід перевіряти статус особи у поновленому кримінальному провадженні та його наявність на день ухвалення судового рішення про відшкодування шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 127/27354/17 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88570530>.

3.3. Закриття справи про адміністративне правопорушення

Позивач звернувся до суду з позовом про визначення розміру моральної шкоди, завданої незаконним притягненням до адміністративної відповідальності.

Постановою Рівненського міського суду від 16 липня 2015 року позивача визнано винним у вчиненні адміністративного корупційного правопорушення за частиною першою статті 172-7 КУпАП, притягнуто до адміністративної відповідальності із застосуванням до нього стягнення у вигляді штрафу у розмірі 170 грн, а постановою Апеляційного суду Рівненської області

від 21 серпня 2015 року вищезазначену постанову від 16 липня 2015 року скасовано, провадження у справі закрито на підставі пункту 1 частини першої статті 257 КупАП у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення.

Таке незаконне притягнення до адміністративної відповідальності заподіяно йому моральні страждання.

Ухвалою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, у задоволенні заяви відмовлено, оскільки право на відшкодування моральної шкоди відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» має лише особа, щодо якої застосовано адміністративне стягнення у вигляді арешту або виправних робіт і справу відносно якої закрито (частина перша статті 1176 ЦК України).

Здійснення провадження у справі про притягнення до адміністративної відповідальності, яка в подальшому закрита судом за відсутністю складу адміністративного правопорушення, свідчить про незаконні дії посадових осіб, які ініціювали та здійснювали вказане провадження (складання протоколу, отримання пояснень та інше).

Верховний Суд зазначив, що закриття справи про адміністративне правопорушення є підставою для відшкодування моральної шкоди відповідно до частини першої статті 1176 ЦК України та статті 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» незалежно від того, чи застосовувалися до особи з боку держави будь-які заходи примусу та чи було понесено особою витрати на погашення штрафу, накладеного судом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 жовтня 2019 року у справі № 569/1799/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174055>.

Позивач звернувся до суду з позовом, у якому просив, зокрема, про відшкодування моральної шкоди у розмірі 1 000 000 грн, завданої незаконними рішеннями, діями, бездіяльністю правоохоронних органів.

Свої вимоги обґрунтував незаконними діями працівників правоохоронних органів, суду, що носять триваючий характер. Зокрема, 02 лютого 2009 року посадовими особами Шевченківського РВ ГУ МВС України в Харківській області відносно нього безпідставно було складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачене частиною першою статті 178 КУпАП, та, цього ж дня, незаконну постанову про притягнення його до адміністративної

відповідальності у вигляді попередження, яка, в подальшому була скасована судом, а справа про адміністративне правопорушення щодо нього закрита на підставі пункту 7 частини першої статті 247 КУпАП у зв'язку зі впливом передбачених статтею 38 КУпАП строків для накладення адміністративного стягнення.

Верховний Суд зазначив, що частиною першою статті 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду» не передбачено відшкодування відповідно до положень цього Закону шкоди, завданої громадянину внаслідок накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 травня 2021 року у справі № 637/202/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97285754>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю працівників поліції та прокуратури.

Оперуповноважений сектору протидії корупції управління захисту економіки Департаменту захисту економіки Національної поліції України складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, щодо позивача.

Згодом постановою суду провадження у справі щодо позивача закрито у зв'язку з відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення.

Отже, уповноваженою особою поліції було протиправно складено протокол за частиною другою статті 172-6 КУпАП, а представником прокуратури здійснено представництво цього протоколу в судах першої та апеляційної інстанції, чим завдано позивачу моральних втрат.

Верховний Суд зазначив, що складання протоколу про адміністративне правопорушення не є притягненням особи до адміністративної відповідальності, оскільки відповідно до статей 283, 284 КУпАП таке питання може бути вирішено лише судом, а сам факт закриття справи про адміністративне правопорушення не тягне обов'язковий наслідок цивільно-правового характеру і не може бути доказом того, що дії та бездіяльність посадових осіб органу досудового розслідування та прокуратури заподіяли особі моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 жовтня 2020 року у справі № 312/262/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92661896>.

4. Особливості визначення та обчислення розміру відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури та суду

Позивач звернувся до суду з позовом у якому просив стягнути на його користь 1,5 млн грн на відшкодування моральної шкоди, посилаючись на незаконне притягнення його до кримінальної відповідальності, незаконне застосування запобіжного заходу – підписки про невиїзд, незаконне накладення арешту на майно та незаконне перебування під слідством і судом протягом майже 13 років (150 місяців).

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково та стягнуто на користь позивача 182 700,00 грн моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування, оскільки позивач незаконно перебував під слідством та судом з 05 грудня 2002 року до 22 вересня 2014 року (150 місяців), тому розмір відшкодування моральної шкоди суд встановив у розмірі 182 700,00 грн (1 218,00 грн × 150 місяців), виходячи із розрахунку одного мінімального розміру заробітної плати, що діяла на момент звернення позивача до суду. Апеляційний суд рішення суду першої інстанції змінив в частині розміру стягнутої з Державної казначейської служби України на користь позивача моральної шкоди, збільшивши розмір відшкодування до 240 000,00 грн, здійснивши розрахунок відшкодування шкоди з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати на час розгляду справи в суді апеляційної інстанції, який з 01 січня 2017 року становить 1 600,00 грн (150 місяців × 1 600,00 грн).

Верховний Суд зазначав, що відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом проводиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом, що діяв на момент ухвалення рішення судом першої інстанції, а не апеляційної.

При цьому визначений законом розмір є мінімальним, що гарантований державою, а суд, враховуючи обставини конкретної справи, може застосувати й більший розмір такого відшкодування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 січня 2020 року у справі № 214/1543/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517091>.

Відповідний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду України від 2 грудня 2015 року у справі № 6-2203цс15: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54630917>.

Відповідні правові висновки викладені в постановах Великої Палати Верховного Суду: від 20 вересня 2018 року у справі № 686/23731/15: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76860092>;

від 22 квітня 2019 року у справі № 236/893/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81552802>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди.

Позивач був безпідставно обвинувачений у скоєні тяжких злочинів (частина п'ята статті 191 КК України, частина друга статті 209 КК України, частина друга статті 366 КК України) протягом 138 місяців, в період з 12 січня 2009 року (день ухвалення постанови про притягнення його, як обвинуваченого у кримінальній справі № 65059100) до 17 липня 2020 року (день ухвалення постанови про закриття кримінального провадження).

Він незаконно тривалий час перебував під слідством і судом, провадження щодо нього неодноразово поновлювалося правоохоронними органами, а рішення судів попередніх інстанцій про винуватість позивача у вищезазначених злочинах були скасовані судом касаційної інстанції, як незаконні, та справу було направлено на новий розгляд. Лише у липні 2020 року слідчий СВ ДВП ГУНП в Дніпропетровській області виніс постанову про закриття кримінального провадження від 16 лютого 2017 року у зв'язку з встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, позивач просив суд стягнути 651 774,00 грн на відшкодування моральної шкоди.

Суд першої інстанції позов задовольнив, стягнув з Державного бюджету України на користь позивача 651 774,00 грн на відшкодування моральної шкоди, оскільки відповідно до статті 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», розмір мінімальної заробітної плати з 01 січня 2020 року становив 4 723,00 грн, а враховуючи перебування позивача під слідством та судовим розглядом справи повних 138 місяців (з 12 січня 2009 року до 17 липня 2020 року), дійшов висновку, що розмір відшкодування моральної шкоди не може бути меншим ніж 651 774,00 грн (138 місяців x 4 723,00 грн). Суд апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції змінив в частині визначення розміру моральної шкоди, мотивуючи це тим, що суд першої інстанції помилково виходив з розміру мінімальної заробітної плати, встановленого з 01 січня 2020 року. Відповідно до частин другої, третьої статті 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», розмір відшкодування моральної шкоди визначається за час перебування позивача під слідством та судом з 12 січня 2009 року до 17 липня 2020 року, виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць, чинного на період перебування особи під слідством та судом, який в загальній сумі становить 270 293,00 грн.

Верховний Суд зазначив, що при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду слід

керуватися розміром мінімальної заробітної плати, що є чинним на момент розгляду справи судом першої інстанції, а не розміром мінімальної заробітної плати, чинним на період перебування особи під слідством та судом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 червня 2022 року у справі № 201/9398/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110263>.

Аналогічні правові висновки викладені в постановках Верховного Суду:

від 4 грудня 2019 року у справі № 468/901/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86435286>;
від 18 грудня 2019 року у справі № 199/8734/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86565532>;
від 21 жовтня 2020 року у справі № 754/8730/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92509743>;
від 03 березня 2021 року у справі № 638/509/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95815669>;
від 09 лютого 2022 року у справі № 757/6203/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103371680>;
від 22 липня 2020 року у справі № 495/6187/16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90591300>.

Позивачка звернулася до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органу досудового слідства та прокуратури.

Позивачка знаходилась під слідством та судом більше 14 років, після чого кримінальне провадження було закрито з реабілітуючих підстав, та ще 4 роки витрачено нею на те, щоб дізнатись про прийняте щодо неї рішення у кримінальному провадженні.

Позивачка стверджує, що їй завдано шкоду, яка складається з двох складових: шкода, завдана внаслідок незаконного притягнення до кримінальної відповідальності в період з 30 березня 2001 року (дати обрання запобіжного заходу) до 01 жовтня 2015 року дати прийняття рішення про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав) та шкода, завдана внаслідок бездіяльності правоохоронних органів з 01 жовтня 2015 року до 11 грудня 2019 року (дати направлення захиснику копії постанови про закриття кримінального провадження у справі), що становить 18 років, 8 місяців та 20 днів життя – 224,5 місяців. Вона просила відшкодувати моральну шкоду, завдану їй незаконними діями органів досудового слідства та прокуратури у розмірі 3 млн грн.

Частково задовольняючи позов про компенсацію моральної шкоди у розмірі 1 500 000,00 грн, суди попередніх інстанцій, виходили з того, що позивачка незаконно перебувала під слідством та судом, починаючи з 30 березня 2001 року, тобто з моменту обрання запобіжного заходу, і до 01 жовтня 2015 року, що складає 14 років 6 місяців 1 день, а до моменту отримання повідомлення про закриття кримінального правопорушення – 11 грудня 2019 року, пройшло ще 4 роки 2 місяця 9 днів, а всього незаконно перебувала під слідством та судом 18 років 8 місяців 11 днів, що складає 224 місяці 12 днів.

Важливим при обчисленні розміру відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним кримінальним переслідуванням, є початок строку перебування особи під слідством і судом та його закінчення, який починається з часу

пред'явлення обвинувачення до набрання виправдувальним вироком законної сили або ухвалою про закриття кримінального провадження.

Верховний Суд звернув увагу на те, що період після винесення постанови про закриття кримінального провадження щодо особи і до отримання нею постанови про закриття кримінального провадження не охоплюється поняттям перебування особи під слідством і судом. Порушення органами досудового слідства норм кримінального процесуального закону в цій частині становлять самостійний предмет доказування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 6 липня 2022 року у справі № 947/7449/20-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218337>.

Позивач звернувся до суду із позовом про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої неправомірними діями та бездіяльністю органів, що здійснювали оперативно-розшукову діяльність, органів досудового слідства, прокуратури і суду.

Позивач перебував під слідством понад 5 років і 6 місяців, після чого кримінальне провадження щодо нього було закрито на підставі пункту 3 частини першої статті 284 КПК України у зв'язку із не встановленням достатніх доказів для доведення його винуватості в суді і вичерпанням можливості їх отримати.

Суди позов задовольнили частково. Звертаючись з касаційною скаргою в частині задоволення позовних вимог про відшкодування моральної шкоди, Офіс Генерального прокурора вказував, що апеляційний суд не зазначив у рішенні, яким чином судом визначено саме таку суму відшкодування. Значна тривалість досудового розслідування пов'язана з діями самого позивача, який ухилявся від слідства і суду, у зв'язку із чим його було оголошено в розшук, а досудове розслідування зупинилося на 4 роки 8 місяців.

Зупинення досудового розслідування як тимчасова вимушена перерва у провадженні досудового розслідування, зумовлена обставинами, що унеможливають його подальше провадження, і не означає що особа перестає перебувати під слідством. Тому особа, кримінальне провадження щодо якої закрито у зв'язку із невстановленням достатніх доказів для доведення її винуватості в суді і вичерпанням можливості їх отримати, має право на відшкодування моральної шкоди за кримінальне переслідування протягом всього часу з урахуванням періоду зупинення розслідування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 4 жовтня 2023 року у справі № 757/5351/21-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114020813>.

Позивач звернувся з позовом, у якому просив суд визнати незаконним притягнення його до кримінальної відповідальності за частиною третьою статті 212 КК України у зв'язку із закриттям провадження та стягнути за рахунок державного бюджету на його користь моральну шкоду.

При цьому позивач вже звертався до суду з позовом, у якому просив стягнути на свою користь за рахунок коштів Державного бюджету України 4 777 151,00 грн як відшкодування моральної шкоди за незаконне притягнення його до кримінальної відповідальності та пред'явлення обвинувачення у злочинах, передбачених частиною другою статті 175, частиною другою статті 364 та частиною третьою статті 212 КК України. Рішенням суду позов було частково задоволено.

Велика Палата Верховного Суду зауважила, що позивач реалізував своє законне право на відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством, яка передбачена частиною третьою статті 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Чинним законодавством і, зокрема, Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» не передбачене багаторазове відшкодування моральної шкоди за незаконне притягненням особи до кримінальної відповідальності.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 641/8857/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88570901>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої незаконним притягненням як обвинуваченого та незаконним повідомленням про підозру.

Позивач неодноразово притягався до кримінальної відповідальності за фактом умисного ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах за ознакою злочину, передбаченого частиною третьою статті 212 КК України.

В подальшому рішенням суду його було визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за відсутністю події кримінального правопорушення та виправдано.

Рішенням міськрайонного суду на користь позивача стягнуто з Державної казначейської служби України за рахунок коштів Державного бюджету України шляхом списання з єдиного казначейського рахунка 300 000,00 грн

на відшкодування моральної шкоди, а також 4 167,92 грн на відшкодування майнової шкоди, завданої незаконним взяттям та триманням під вартою під час розгляду кримінальної справи за його обвинуваченням за частиною третьою статті 212 КК України в період з 05 серпня 2013 року до 25 січня 2014 року.

У вересні 2020 року позивач знову звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути з Державного бюджету України на його користь 7 605 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди, оскільки його, за відсутності події злочину, незаконно три рази притягували як обвинуваченого за частиною третьою статті 212 КК України, два рази притягували як обвинуваченого за частиною другою статті 366 КК України та незаконно повідомляли про підозру у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 212 КК України.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково. Стягнуто з Державного бюджету України через Державну казначейську службу України шляхом списання коштів з єдиного казначейського рахунка на користь позивача 700 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди, оскільки останній перебував під слідством і судом з 25 квітня 2008 року (дата постанови про притягнення як обвинуваченого) до 26 грудня 2017 року (дата набрання законної сили виправдувальним вироком суду), тобто 9 років та 8 місяців (116 місяців). Отже, суд встановив, що мінімальний розмір моральної шкоди, який підлягає відшкодуванню, становить 696 000,00 грн (116 місяців x 6 000,00 грн). Визначаючи моральну шкоду в розмірі 700 000,00 грн, суд дійшов висновку, що цей розмір є співмірний з перенесеними позивачем моральними стражданнями.

Верховний Суд вказав, що суди попередніх інстанцій неправильно визначили період, за який підлягає відшкодуванню моральна шкода за час перебування позивача під слідством та судом і, відповідно, розмір моральної шкоди, а також дійшли помилкового висновку про можливість одночасного відшкодування моральної шкоди за незаконне взяття і тримання особи під вартою та за незаконне повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення за той самий період у часі (моральна шкода, завдана позивачу в період з 05 серпня 2013 року до 25 січня 2014 року, вже стягнена рішенням суду, яке набрало законної сили і не підлягає повторному стягненню).

Також Верховний Суд зазначив, що моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом. Подвійного відшкодування моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду за один і той самий період перебування під судом і слідством чинним законодавством не передбачено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 вересня 2021 року у справі № 607/16567/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100063153>. Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 7 липня 2021 року у справі № 755/5051/17: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98327206>.

Відповідний правовий висновок викладено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 641/8857/17: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88570901>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства та суду.

Суди встановили, що відносно службових осіб ВАТ були порушені кримінальні справи за ознаками злочинів, передбачених частиною другою статті 15, частиною п'ятою статті 191 КК України, частиною другою статті 212, частиною другою статті 364 КК України.

В рамках справи було неодноразово проведено обшуки, зокрема, і помешканні позивача. Згодом щодо позивача як голови правління ВАТ було порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого частиною другою статті 364 КК України. На підставі подання слідчого судом винесено постанову про обрання йому запобіжного заходу у вигляді застави, яку позивачем було сплачено.

Кримінального провадження відносно позивача на підставі пункту 2 частини першої статті 284 КПК України.

Враховуючи викладене, позивач просив стягнути за рахунок державного бюджету моральну та майнову (матеріальну) шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органами дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду, зокрема, у формі інфляційних втрат за внесену заставу.

Верховний Суд зазначив, що Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» не передбачає стягнення інфляційних втрат від знецінення суми застави, внесеної особою, щодо якої застосовано запобіжний захід у кримінальному провадженні, а також оплати банківських послуг при внесенні та поверненні суми застави.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 серпня 2022 року у справі № 344/15323/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637067>.

5. Процесуальні аспекти реалізації права на відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури та суду й інших установ, які уповноважені здійснювати функції держави в кримінальному провадженні

5.1. Юрисдикційність суду щодо розгляду вимог про відшкодування шкоди

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання незаконною відмови у відшкодуванні позивачеві шкоди, завданій внаслідок незаконного відсторонення його від посади у кримінальному провадженні, а також зобов'язати Офіс Генерального прокурора винести постанову про відшкодування позивачу втраченого заробітку за час відсторонення його від посади.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні слідчий суддя у жовтні 2017 року відсторонив позивача від посади. Згодом те саме зробив Президент України, видавши відповідне розпорядження, а у грудні 2017 року прийняв відставку позивача.

У квітні 2018 року прокурор закрити кримінальне провадження за відсутністю у діянні позивача складу кримінального правопорушення. Після того позивач відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданій громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» звернувся до прокурора з проханням визначити розмір відшкодування заробітку, втраченого внаслідок відсторонення від посади. Отримав відмову, мотивовану тим, що позивач не оскаржив ухвалу слідчого судді про відсторонення від посади.

Вимоги щодо гарантованого Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданій громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» відшкодування шкоди, визначивши слід розглядати за правилами цивільного судочинства.

При цьому вимоги про визнання протиправною (незаконною) відмови у винесенні передбаченої частиною першою статті 12 Закону постанови за заявою позивача про відшкодування шкоди, завданій внаслідок його незаконного відсторонення від посади, чи відмови у такому відшкодуванні не можуть бути способами захисту. У разі незгоди з постановою про відшкодування шкоди, відмови у її винесенні чи бездіяльності щодо розгляду звернення, поданого відповідно до частини першої статті 12 Закону, позивач, який за статтею 1176 ЦК України та Законом має право на отримання відповідного відшкодування, може просити суд стягнути останнє з Державного бюджету України.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 12 липня 2023 року у справі № 757/31372/18-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516535>.

ФОП звернувся до господарського суду про стягнення коштів на відшкодування шкоди. Позивач обґрунтовував свої позовні вимоги вилученням у нього при проведенні обшуку в рамках кримінального провадження грошових коштів у розмірі 8 000 000,00 грн, які було повернуто скаржнику лише в травні 2020 року внаслідок неодноразового оскарження в судовому порядку дій працівників правоохоронних органів за результатом чого було встановлено незаконність накладення арештів на майно ФОП.

Господарський суд постановив ухвалу, якою відмовив у відкритті провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 175 ГПК України дійшовши висновку, що заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства.

Апеляційний господарський суд прийняв постанову, якою ухвалу суду першої інстанції залишив без змін.

Верховний суд дійшов висновку, що оскільки позивач визначив відповідачами органи державної влади, які є юридичними особами, та заявив вимогу лише про відшкодування шкоди і така не об'єднана з вимогою вирішити публічно-правовий спір за суб'єктивним критерієм згідно з частиною першою статті 4 ГПК України спір належить до юрисдикції господарського суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 лютого 2021 року у справі № 910/9554/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066774>.

Позивач звернувся з позовом до міськрайонного суду та ДКСУ про відшкодування матеріальної та моральної шкоди про відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Міськрайонний суд постановив ухвалу, якою відмовив у задоволенні заяви позивача про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Апеляційний суд скасував таку ухвалу та закриття провадження у справі за заявою позивача про умовно-дострокове звільнення.

Під час розгляду заяви позивача суддя міськрайонного суду допустила низку процесуальних порушень, внаслідок чого позивач безпідставно продовжував відбувати покарання у вигляді виправних робіт.

Внаслідок протиправних дій міськрайонного суду позивачу завдано матеріальної (зокрема, витрати на відрядження, залучення третіх осіб, листування із судами та допомогу правового помічника) та моральної шкоди.

Суд апеляційної інстанції провадження закрит, зазначивши, що у позивача з судом-відповідачем не виникли правовідносини, на які поширюється юрисдикція судів, оскільки предметом позову є оскарження процесуальних дій судді та суду, вчинених під час здійснення правосуддя. Питання про розподіл судових витрат, понесених у кримінальній справі, вирішується за правилами КПК України.

В частині вимоги позивача до ДКСУ законність ухвали міськрайонного суду про відмову у задоволенні заяви позивача про умовно-дострокове звільнення не є об'єктом перевірки. Законність цієї ухвали вже перевірів Апеляційний суд Хмельницької області. Натомість, у цій справі мають встановити наявність або відсутність визначених статтею 1176 ЦК України та Законом № 266/94-вр підстав для відшкодування позивачеві з боку держави в особі Державної казначейської служби України шкоди.

Щодо юрисдикції суду за вимогою про відшкодування ДКСУ витрат, пов'язаних із розглядом кримінальної та цивільної справ, то Велика Палата зауважила, що механізм повернення обвинуваченому витрат, пов'язаних з розглядом кримінальної справи, чинний КПК України не передбачає. Проте такі витрати можуть бути повернуті на підставі пунктів 3 і 4 частини першої статті 3 Закону № 266/94-вр у випадках, передбачених цим законом.

Тому Велика Палата Верховного Суду не погоджується з висновками апеляційного суду про те, що вимогу позивача про відшкодування йому витрат, понесених у кримінальному провадженні під час розгляду заяви про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, треба розглядати за правилами КПК України. Вимога позивача у цій частині теж слід розглядати за правилами цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду 18 грудня 2019 року у справі № 688/2479/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87857779>.

5.2. Порядок та процесуальна форма звернення з вимогою про відшкодування шкоди

Позивач звернувся з заявою про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним арештом.

Постановою суду позивача було притягнуто до адміністративної відповідальності, передбаченої частиною першою статті 185-3 КУпАП (накладено адміністративне стягнення у виді адміністративного арешту терміном 15 діб).

Постановою апеляційного суду постанову районного суду скасовано, а провадження у справі про адміністративне правопорушення відносно позивача

закрито у зв'язку з недоведеністю його вини в скоєнні адміністративного правопорушення.

Суди попередніх інстанцій залишили заяву без руху залишено без руху у зв'язку з недотриманням заявником вимог статей 175, 177 ЦПК України, а саме: не зазначено іншу сторону у справі, заява не містила підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову до цього ж відповідача.

Водночас заявник вважав, що Закон № 266/94-ВР дозволяє звернутися до суду саме із заявою про відшкодування моральної шкоди, без зазначення відповідача, а не лише із позовною заявою.

Вимога про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури й суду, розмір якої перевищує мінімально встановлений законом, може бути подана в будь-якій формі з дотриманням необхідних, передбачених статтею 175 ЦПК України елементів у позовному провадженні. Позивачем у цих справах повинна бути потерпіла особа, а відповідачем – держава в особі відповідного органу.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 8 лютого 2022 року у справі № 201/10234/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104076189>.

Позивачка звернулася до суду з позовом про відшкодування матеріальної шкоди, завданої незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду.

У 2008 році прокуратурою порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого частиною третьою статті 204 КК України, та пред'явлено позивачці обвинувачення, а у березні 2012 року злочин було перекваліфіковано на частину першу статті 204 КК України.

22 лютого 2013 року кримінальне провадження стосовно позивачки закрито у зв'язку з відсутністю в її діях ознак кримінального правопорушення.

Рішенням суду з держави Україна в особі Державної казначейської служби України стягнуто на користь позивачки у відшкодування майнової шкоди.

Позивачка вказувала, що після закриття кримінального провадження слідчий, який проводив слідчі дії не роз'яснив їй порядок поновлення порушених прав і відшкодування іншої шкоди.

Тому вона звернулася до суду з позовом про відшкодування матеріальної шкоди у вигляді витрат на юридичну допомогу, наданої під час досудового слідства.

Суди попередніх інстанцій відмовили у відкритті провадження у справі, оскільки, зокрема, оскільки встановлення розміру грошових доходів, втрачених громадянами внаслідок незаконних дій зазначених органів, віднесено до компетенції органів слідства, а не суду. Посилання позивача у позовній заяві на ту обставину, що з боку органів слідства їй не було роз'яснено право на відшкодування понесених витрат на правову допомогу, тому вона

не зверталася із такою вимогою до органу слідства, не є підставою для відкриття провадження у справі у порядку цивільного судочинства.

Обов'язок роз'яснити особі порядок поновлення її порушених прав чи свобод та відшкодування завданої шкоди у разі закриття провадження у справі покладається на орган, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратура, який повинен здійснити це шляхом направлення громадянину повідомлення одночасно з постановою про закриття кримінального провадження. При цьому в повідомленні має бути зазначено, куди і протягом якого терміну можна звернутися за відшкодуванням шкоди і поновленням порушених прав.

Відсутність такого роз'яснення (повідомлення) не позбавляє особу права на відшкодування, встановленого законом.

Позовні вимоги про відшкодування шкоди, заявлені до суду, мають бути розглянуті по суті.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 263/9955/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88461130>.

Відповідний правовий висновок узгоджується з висновками, викладеними в постановках Великої Палати Верховного Суду:

від 20 березня 2019 року у справі № 686/1049/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854759>;

від 29 травня 2019 року у справі № 522/1021/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82316155>;

від 18 грудня 2019 року у справі № 688/2479/16-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87857779>.

5.3. Належний відповідач у спорах про відшкодування шкоди

Позивачка звернулася до суду з позовом до ГУ Державної казначейської служби України в Одеській області, про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями правоохоронних органів, оскільки її було затримано у травні 2014 року та повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 368 КК України. Вироком міськрайонного суду від 09 лютого 2015 року заявницю визнано невинуватою та виправдано у пред'явленому обвинуваченні.

Рішенням Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 30 травня 2018 року стягнуто з Державної казначейської служби України за рахунок Державного бюджету шляхом списання у безспірному порядку з єдиного казначейського рахунку на користь позивачки суму майнової шкоди у розмірі 135 000,00 грн, моральної шкоди у розмірі 500 000,00 грн. Постановою Одеського апеляційного суду від 19 листопада 2019 року рішення суду першої інстанції скасовано. Стягнуто з Державної казначейської служби України

за рахунок коштів Державного бюджету України шляхом списання у безспірному порядку з єдиного казначейського рахунку, призначеного для відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, на відшкодування майнової шкоди 122 540,00 грн, на відшкодування моральної шкоди - 150 000,00 грн.

Верховний Суд зазначив, що оскільки належним відповідачем у справах про відшкодування моральної шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава, яка бере участь у справі через відповідний орган державної влади.

Кошти на відшкодування шкоди державою підлягають стягненню з Державного бюджету України, тому тому відсутня необхідність зазначення у резолютивній частині рішення таких відомостей, як орган, через який грошові кошти мають перераховуватись, або номера чи виду рахунку, з якого має бути здійснено стягнення/списання, оскільки такі відомості не впливають ні на підстави, ні на обов'язковість відновлення права позивача в разі встановлення судом його порушення, та за своєю суттю є регламентацією способу та порядку виконання судового рішення, що має відобразитися у відповідних нормативних актах, а не в резолютивній частині рішення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 липня 2020 року у справі № 495/6187/16 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90591300>.

Аналогічні правові висновки викладені в постановках Верховного Суду:

від 26 квітня 2023 року у справі № 227/4691/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110486087>;

від 4 жовтня 2023 року у справі № 757/5351/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114020813>;

від 18 жовтня 2023 року у справі № 705/4489/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114259097>.

Відповідний правовий висновок висловлено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 19 червня 2018 року у справі № 910/23967/16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75004222>.

5.4. Сплата судового збору

Позивач подав до суду позов про визнання дій незаконними та відшкодування моральної шкоди, заподіяної особі незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Суд першої інстанції частково задовольнив позов. Прокуратура звернулася з апеляційною скаргою, однак апеляційний суд визнав скаргу неподаною та повернув заявнику. Апеляційний суд керувався тим, що відповідач не усунув недоліки щодо доплати судового збору за вимогу майнового характеру, зазначені в ухвалі про залишення без руху апеляційної скарги, а тому на підставі

статей 121, 297 ЦПК України 2004 року апеляційна скарга вважається неподаною та повертається заявнику.

Верховний Суд зазначив, що вимога про відшкодування моральної шкоди, визначена у грошовому вимірі, є майновою вимогою, а тому судовий збір підлягає стягненню як за подання позовної заяви майнового характеру.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 листопада 2018 року у справі № 761/11472/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78376562>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями, пов'язаними з невиконанням ухвали суду про зобов'язання уповноваженої службової особи Державного бюро розслідувань внести до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення за заявою позивача, отриманою Державним бюро розслідувань 17 грудня 2019 року.

Ухвалою районного суду матеріали цивільної справи направлено за територіальною юрисдикцією (підсудністю) до Печерського районного суду м. Києва, оскільки обидва відповідачі у справі знаходяться у Печерському районі м. Києва.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу позивача на вказану ухвалу районного суду визнано неподаною та повернуто особі, яка її подала з підстав, передбачених частиною третьою статті 185 ЦПК України, оскільки не було сплачено судовий збір за подання апеляційної скарги.

Подаючи касаційну скаргу на ухвалу апеляційного суду позивач вважав, що апеляційний суд не врахував, що на підставі пункту 13 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір» у цій справі судовий збір не сплачується, чим обмежив його доступ до правосуддя.

Верховний Суд зазначив, що особа, звільнена від сплати судового збору за подання позовної заяви про відшкодування шкоди, завданої, незаконними діями посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, на підставі пункту 13 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір», також звільняється від сплати судового збору за подання у цій справі апеляційних та касаційних скарг.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року у справі № 761/7417/20 можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106915548>.

Аналогічні правові висновки викладені в постановках Верховного Суду:

від 20 січня 2021 року у справі № 490/2254/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94362756>;

від 7 квітня 2021 року у справі № 204/8598/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243514>.

Засуджений подав до суду позов до державної установи «Роменська виправна колонія (№56)» (далі – ДУ «Роменська ВК (№ 56)») про відшкодування моральної

шкоди, завданій внаслідок порушення його права на таємницю кореспонденції, заявивши також клопотання про звільнення його від сплати судового збору. Апеляційний суд, повертаючи апеляційну скаргу позивачу на ухвалу суду першої інстанції разом із запереченнями на ухвали цього ж суду, виходив із того, що заявником не виконано вимоги ухвали апеляційного про залишення апеляційної скарги без руху, а саме не сплачено судовий збір відповідно до вимог Закону України «Про судовий збір».

Апеляційний суд виходив із того, що заявник не може бути звільнений від сплати судового збору, оскільки в довідці ДУ «Роменська ВК (№ 56)» не зазначені причини його непрацевлаштування, при тому, що він, є працездатним за віком та станом здоров'я, доказів зворотного він не надав суду, при цьому вже досить тривалий час, тобто з 04 травня 2005 року – дня відбуття покарання і по теперішній час не працює. Крім того, судовими рішеннями за його позовами до ДУ «Роменська ВК (№56)» на користь позивача стягувались грошові кошти в рахунок відшкодування моральної шкоди.

Верховний Суд зазначив, що судові процедури повинні бути справедливими, особа не може бути безпідставно позбавлена права на апеляційне оскарження рішення суду, оскільки це буде порушенням права на справедливий суд.

Апеляційний суд дійшов передчасного висновку про визнання неподаною і повернення апеляційної скарги, оскільки заявник просив звільнити його від сплати судового збору, з посиланням на те, що має скрутне матеріальне становище.

Якщо залежно від рівня майнового стану сторона позбавлена можливості сплатити судовий збір, то такі обставини є підставою для відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення сторони від сплати судового збору.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 585/2683/19 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88546266>.

5.5. Предмет доказування

ПП звернулося до суду з позовом про стягнення моральної шкоди, завданій позивачу, пов'язаних з порушенням кримінальних справ щодо директора позивача, з подальшим закриттям у зв'язку з відсутністю події складу кримінального правопорушення та винесення вироку, яким директора виправдовано.

Внаслідок таких дій позивачу завдано моральну шкоду та зупинено господарську діяльність позивача.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог, апеляційний господарський суд зазначив, зокрема, про не доведеність позивачем належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами наявності всіх елементів складу

правопорушення (протиправність поведінки, шкода, причинний зв'язок між ними) для застосування такої міри деліктної відповідальності як відшкодування моральної шкоди, а тому позовні вимоги у даній справі не підлягають задоволенню.

Верховний Суд зауважив, що визначивши характер спірних правовідносин та застосовуючи до них приписи статей 1167, 1173-1174, 1176 ЦК України, суд має встановити, зокрема: кому завдана шкода (фізичній чи юридичній особі з урахуванням суб'єктного складу злочину у відповідності до статті 172 КК України); чим підтверджується заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру та в чому конкретно вони полягали/проявились (наприклад: у приниженні ділової репутації юридичної особи, у посяганні на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошення комерційної таємниці, або у вчиненні дій спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності), за яких обставин та якими конкретно рішеннями, діями, бездіяльністю вони заподіяні; невідповідність цих рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади ...чи відповідно їх посадової або службової особи вимогам закону чи іншого нормативного акта; факт заподіяння цими рішеннями, діями чи бездіяльністю шкоди саме юридичній особі та її розмір; причино-наслідковий зв'язок між незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю. За наявності цих умов є підстави покласти цивільну відповідальність за завдану шкоду на підставі цих статей саме на державу, Автономну Республіку Крим або орган місцевого самоврядування.

Разом із тим, виходячи із загальних засад доказування, у справах про відшкодування моральної шкоди юридичній особі, завданої органами державної влади саме позивач має довести на підставі належних і допустимих доказів, які втрати немайнового характеру настали у юридичної особи; якими конкретно рішеннями, діями, бездіяльністю вони заподіяні; невідповідність цих рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади... вимогам закону чи іншого нормативного акта; факт заподіяння цими рішеннями, діями чи бездіяльністю шкоди саме юридичній особі та її розмір; причино-наслідковий зв'язок між незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю та шкодою.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 2 липня 2020 року у справі № 910/11621/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90232117>.

5.6. Інші процесуальні питання, пов'язані з відшкодуванням шкоди

Позивач звернувся до суду з позовом до ДКС України про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового

слідства і прокуратури, у тому числі і відшкодування витрат за проведення судово-психологічної експертизи.

Рішенням суду першої інстанції стягнуто з ДКС України за рахунок коштів Державного бюджету на користь позивача відшкодування моральної шкоди та витрати на проведення судово-психологічної експертизи. В іншій частині позовних вимог відмовлено. Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині стягнення витрат на проведення судово-психологічної експертизи в розмірі 6 547,20 грн та ухвалив в цій частині нове рішення про відмову в їх задоволенні, оскільки вказаний висновок експерта не був взятий судом першої інстанції за основу як доказ.

Верховний Суд зазначив, якщо висновок експерта за результатами проведення судово-психологічної експертизи не був взятий за основу як доказ, витрати за проведення такої експертизи не підлягають стягненню з Державної казначейської служби України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 759/17012/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401592>.

6. Відшкодування шкоди за дії цих органів за рахунок держави на підставі статей 1173, 1174 ЦК України

У провадженні слідчого відділу Приморського ВП в м. Одесі перебувало кримінальне провадження, відомості про яке внесені до ЄРДР за частиною першою статті 364 КК України за фактом зловживання службовим становищем службовими особами позивача.

В ході досудового розслідування слідчим проведені обшуки контейнерів, належних позивачу, за результатами якого майно, яке містилося у контейнерах, вилучено, а ухвалами слідчого судді товар, який містився у контейнерах, арештовано. Майно передано на відповідальне зберігання ТОВ.

Ухвалу слідчого судді, якою було арештовано товар в контейнері, скасовано апеляційним судом.

Незважаючи на скасування арешту і неодноразові вимоги повернути товар, станом на момент звернення з позовом до суду у даній справі, товар було повернуто позивачу лише частково. Позивач не зміг виконати зобов'язання за договором поставки у зв'язку з неповерненням або невчасним поверненням слідчим належного йому товару після скасування арешту.

Суд апеляційної інстанції позов задовольнив. Водночас прокурор звернувся з касаційною скаргою, посилаючись зокрема, на те, що неправомірність дій (бездіяльності) службових чи посадових осіб ГУНП повинна бути доведена належними доказами – відповідним рішенням суду, яке може мати

преюдиціальне значення для справи про відшкодування збитків; разом з цим, таке рішення позивач до матеріалів справи не надав, провадження щодо визнання дій протиправними не ініціював.

Велика Палата зазначила, що за відсутності підстав для застосування частини першої статті 1176 ЦК України в інших випадках заподіяння шкоди органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудового розслідування, прокуратури і суду слід застосовувати частину шосту статті 1176 ЦК України, згідно з якою така шкода відшкодовується на загальних підставах, тобто, виходячи із загальних правил про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовими та службовими особами (статті 1173, 1174 ЦК України).

Питання наявності між сторонами деліктних зобов'язань та цивільно-правової відповідальності за заподіяну шкоду перебуває у площині цивільних правовідносин потерпілого та держави, що не регулюються нормами КПК України, а господарський суд самостійно встановлює наявність чи відсутність складу цивільного правопорушення, який став підставою для стягнення шкоди, оцінюючи надані сторонами докази.

Суд апеляційної інстанції вірно взяв до уваги відповідні судові рішення про скасування арешту товару та повідомлення працівників відповідача про неможливість повернути цей товар як належні та допустимі докази протиправності позбавлення позивача належного йому майна.

Стверджуючи про необхідність попереднього судового рішення, яким має бути встановлено протиправність відповідних дій, рішень чи бездіяльності державного органу при здійсненні кримінального провадження, як підстави для відшкодування шкоди, скаржник не врахував, що спірні деліктні правовідносини виникли у зв'язку з втратою тимчасово вилученого майна, тобто, через дії, які не опосередковуються регулюванням КПК.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 12 березня 2019 року у справі № 920/715/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81013412>.

Подібний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 4 травня 2020 року у справі № 920/198/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89038303>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої бездіяльністю слідчих органів щодо збереження його майна та неповернення останнього власнику, оскільки на підставі ухвали слідчого судді у позивача було проведено обшук та вилучено тютюнові вироби на загальну суму 3 902,50 грн, які були здані у камеру схову та втрачені під час подій, що мали місце в ніч на 19 лютого 2014 року.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено з огляду на те, що ним не надано належних доказів на підтвердження завдання йому моральної шкоди, а вимога про стягнення з Державної казначейської служби України матеріальної шкоди є безпідставною.

Бездіяльність слідчих органів щодо збереження майна, вилученого під час обшуку, його неповернення власнику не є підставою для відшкодування шкоди на підставі статті 1176 ЦК України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», а є підставою для відшкодування шкоди відповідно до статті 1174 ЦК України.

Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 461/303/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81264016>.

Відповідний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду України від 25 травня 2016 року у справі № 6-440цс16: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58106451>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів державної влади, прокуратури АР Крим. Кримінальна справа стосовно нього була порушена на початку 2012 року за частиною третьою статті 364 КК України; його оголосили у Державний та міжнародний розшук. У грудні 2012 року кримінальну справу було перереєстровано у кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого частиною другою статті 205 КК України, частиною третьою статті 364 КК України.

У лютому 2014 року частину третю статтю 364 КК України виключено з КК України, однак кримінальне провадження стосовно нього не закрито. На його заяву прокуратура АР Крим відмовила в припиненні розшуку з посиланням на втрату матеріалів кримінального провадження.

У лютому 2020 року кримінальну справу щодо позивача було закрито на підставі пункту 4 частини першої статті 284 КПК України у зв'язку із скасуванням кримінальної відповідальності за діяння, вчинені ним (декриміналізації статті 205 КК України у вересні 2018 року). Позивач тривалий час перебував під слідством та у розшуку, що позбавило його можливості виїхати з тимчасово

окупованій території АР Крим і обумовило подальше затримання правоохоронними органами після прибуття до м. Києва.

Верховний Суд зазначив, що тривале перебування позивача у розшуку та його затримання у зв'язку із відмовою прокуратури АР Крим закрити кримінальне провадження за наявності на те законних підстав свідчить про завдання позивачу моральної шкоди та про наявність підстав для її відшкодування відповідно до статей 1173, 1174 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 2 листопада 2022 року у справі № 757/60318/19-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107277444>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди. Позивач посилався на те, що досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо завдання йому тілесних ушкоджень службовими особами Головного управління Національної поліції в Тернопільській області здійснювалося неефективно (протягом 4 років), виносилися неодноразово незаконні постанови про закриття кримінального провадження, які в подальшому скасовувалися слідчими суддями, що завдало їй моральної шкоди у розмірі 2 млн грн.

Якщо підставою для відшкодування шкоди є бездіяльність посадових осіб органу досудового розслідування в частині невиконання своїх службових обов'язків, відсутні спеціальні підстави для застосування статті 1176 ЦК України. Верховний Суд зазначив, оскільки у цій справі підставою відшкодування позивачу моральної шкоди є не сам факт скасування прийнятих уповноваженими особами відповідачів процесуальних рішень, а встановлена незаконність цих рішень, систематична протиправна бездіяльність згаданих осіб відносно розслідування кримінальної справи, предметом якої, зокрема є завдання позивачу тілесних ушкоджень, та надмірна тривалість досудового розслідування кримінальної справи (більше чотирьох років), то відповідно до статті 1174 ЦК України позивач має право на відшкодування моральної шкоди, що виразилась у душевних стражданнях, завданих такою бездіяльністю та рішеннями посадовими особами вказаних державних органів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 2 вересня 2020 року у справі № 607/8203/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91571896>.

Позивач подав до суду позов про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового слідства.

Він неодноразово звертався до суду зі скаргами на бездіяльність слідчого, яка ухвалами слідчих суддів визнавалася незаконною та за рішенням суду слідчого було зобов'язано вчинити певні дії у кримінальному провадженні, відкритому у грудні 2015 року за ознаками статті 384 КК України.

Станом на 2019 рік досудове слідство триває 37 місяців, рішення по справі упродовж розумних строків не прийнято, факт скоєння злочину доведено та підтверджено матеріалами справи; особу, яка скоїла кримінальне правопорушення, до відповідальності не притягнуто, шкоду завдану злочином не відшкодовано, жодної процесуальної дії за участю позивача не проведено.

Апеляційний суд вказав, що сам факт визнання бездіяльності слідчого та зобов'язання ухвалами суду слідчого розглянути клопотання і заяви позивача у кримінальному провадженні не свідчить про протиправність дій посадових осіб ГУНП в Одеській області та завдання моральної шкоди позивачу, враховуючи, що права та інтереси останнього були поновлені.

Верховний Суд зазначив, що сам факт наявності ухвал слідчого судді про задоволення скарг чи заяв на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, не свідчить про протиправність дій відповідача та не є правовою підставою для відшкодування позивачу моральної шкоди, враховуючи, що його права та інтереси були поновлені.

Бездіяльність органу досудового розслідування (щодо неповноти вчинення слідчих дій) є предметом оскарження відповідно до статті 303 КПК України рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, є правом сторони кримінального провадження і за своєю сутністю є механізмом здійснення судового контролю під час досудового розслідування в межах кримінального провадження, не є безумовним доказом неправомірності процесуальних рішень, дій чи бездіяльності у розумінні статті 1176 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 червня 2020 року у справі № 520/14/19 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90202158>.

Позивач подав до суду позов про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконним рішенням, дією та бездіяльністю органів державної влади, оскільки протиправна бездіяльність слідчого щодо не внесення заяви позивача про злочин до ЄРДР, яку в подальшому ухвалою слідчого судді визнано незаконною та зобов'язано слідчого вчинити певні дії, завдала позивачу майнової та моральної шкоди.

Верховний Суд зазначив, що наявність певних недоліків у процесуальній діяльності слідчого та прокурора не може свідчити про незаконність їх діяльності як такої й, відповідно, не може бути підставою для безумовного відшкодування моральної або матеріальної шкоди.

Факт того, що ухвалою слідчого судді зобов'язано начальника слідчого відділу забезпечити внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення за

заявою позивача, не доводить заподіяння йому шкоди та не підтверджує наявності причинно-наслідкового зв'язку між бездіяльністю слідчого, яка виразилась у невнесенні відомостей про вчинене кримінальне правопорушення в ЄРДР, та настанням шкоди.

Водночас така ухвала слідчого судді свідчить про відновлення права позивача, що є достатньою сатисфакцією.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 січня 2021 року у справі № 686/27885/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94489907>.

Позивач звернувся до суду з позовом про стягнення компенсації за моральну шкоду, завдану протиправною бездіяльністю органу досудового розслідування, що полягала у систематичному невнесенні посадовими особами управління поліції до ЄРДР його повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. При цьому позивач посилався на ухвали слідчих суддів, якими визнано протиправною бездіяльність уповноважених осіб органу досудового розслідування та зобов'язано внести відомості до ЄРДР та розглянути його клопотання.

Верховний Суд зазначив, що лише сам факт винесення ухвали слідчим суддею, якою зобов'язано орган досудового розслідування внести відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, не може бути доказом того, що дії та бездіяльність уповноважених осіб органу досудового розслідування заподіяли особі моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 4 березня 2020 року у справі № 639/1803/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88294496>.

Позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди, оскільки за фактом його звернення із заявою про вчинення злочину проти правосуддя посадовими особами прокуратури не було внесено відповідних відомостей про це до ЄРДР та не здійснено слідчих дій. Така діяльність посадових осіб прокуратури рішенням суду визнана неправомірною та прокурора зобов'язано внести відповідні відомості до ЄРДР.

Надалі слідчим прокуратури кримінальне провадження неодноразово закривалося з підстав відсутності складу кримінального правопорушення, що спонукало позивача, який у цьому кримінальному провадженні мав статус свідка, звертатися до суду із скаргами на прийняті слідчими постанови, які були в подальшому також задоволені судом.

Рішенням адміністративного суду, яке набрало законної сили, визнано протиправною бездіяльність прокуратури щодо незабезпечення реалізації ним

права, передбаченого пунктом 1 частини першої статті 18 Закону України «Про звернення громадян», при розгляді скарги позивача.

Суди попередніх інстанцій частково задовольнили позов. Водночас керівник прокуратури, звертаючись з касаційною скаргою, зазначав, зокрема, що сам факт зобов'язання ухвалою судді внести відповідні відомості до ЄРДР не свідчить про протиправність дій прокуратури та завдання моральної шкоди позивачу, враховуючи, що права та інтереси позивача були поновлені. Крім того, суди не зазначили, які саме права позивача як свідка порушено прокуратурою під час досудового розслідування та здійсненні нагляду у кримінальному провадженні в порядку, визначеному КПК України, якими саме діями (бездіяльністю) та рішеннями прокурора їх порушено.

Верховний Суд скасував рішення судів та ухвалив нове рішення про відмову в позові, оскільки реалізація особою, яка у кримінальному провадженні мала статус свідка, свого процесуального права на оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого під час досудового розслідування в межах кримінальних проваджень не є підставою для відшкодування моральної шкоди, завданої їй незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 жовтня 2022 року у справі № 766/9484/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106815441>.

Позивач звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути з державного закладу «Українська психіатрична лікарня з суворим наглядом Міністерства охорони здоров'я України» (далі – Психіатрична лікарня) 115 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди, яка завдана його триманням в антисанітарних умовах, без належного харчування, без ефективного перегляду стану його психічного здоров'я, примусовим лікуванням.

Позивач у грудні 2011 року скоїв тяжкий злочин. Йому, як неосудному, рекомендовано застосування примусових заходів медичного характеру. Постановою суду до позивача, як обвинуваченого у вчиненні тяжкого злочину, застосовано примусові заходи медичного характеру у вигляді госпіталізації до психіатричного закладу з суворим наглядом, як особи, що скоїла суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя іншої особи. У зв'язку із застосуванням примусових заходів медичного характеру у вигляді госпіталізації позивач перебував у Психіатричній лікарні з 06 грудня 2012 року до 28 жовтня 2014 року. Крім того, з 24 жовтня до 28 жовтня 2014 року він взагалі утримувався в закладі примусово без будь-яких правових підстав.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, посилаючись на відсутність у матеріалах справи будь-яких доказів про те, що працівниками Психіатричної лікарні відносно позивача було допущено

протиправну поведінку, вчинено неправомірні дії чи бездіяльність, відмовив у задоволенні позову у зв'язку з його недоведеністю.

Верховний Суд зазначив, що сам факт протиправного утримання особи, що скоїла тяжкий злочин, у психоневрологічному лікувальному закладі є підставою для відшкодування їй моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 204/3541/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76614579>.

Відповідний правовий висновок викладено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2018 року у справі № 2-1/07: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72757030>.

Позивач звернувся з позовом про відшкодування моральної шкоди, оскільки щодо нього як підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення за частиною другою статті 189 КК України, під час конвоювання до суду застосовувались кайданки, а під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою вона перебувала у залі судового засідання в спеціально обладнаному металевому загородженні для тримання обвинувачених (підсудних).

У результаті незаконних дій органів державної влади він зазнав душевних страждань і приниження, була порушена його гідність, він потерпів від нелюдського поводження.

Апеляційний суд відмовив у задоволенні позову, оскільки сам по собі факт її поміщення у металеве загородження в залі судового засідання та застосування щодо особи кайданок під час конвоювання не свідчить про незаконність дій відповідача та заподіяння їй моральної шкоди. Особа не довела, що її нетривале перебування у місці для тримання обвинувачених (підсудних), яке відокремлене від інших учасників справи металевим загородженням, призвело до нелюдського чи такого, що принижує честь і гідність, поводження щодо неї.

Верховний Суд зазначив, що протиправне утримання підозрюваного у металевому ґратчастому, а не скляному загородженні в залі судового засідання мало об'єктивно принизливий характер, несумісний із стандартами цивілізованої поведінки, саме по собі становило образу людської гідності, що є порушенням статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та свідчить про заподіяння особі моральної шкоди, яка підлягає відшкодуванню.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 серпня 2022 року у справі № 686/25511/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105706284>.

Позивач звернувся до суду з позовом про стягнення майнової та моральної шкоди, оскільки строк його незаконного тримання під вартою становив 3 роки 12 днів, однак, згідно з постановою Верховного Суду, йому не було призначено покарання у виді позбавлення волі, а лише 2 роки обмеження волі, що є, на його думку, підставою для відшкодування майнової та моральної шкоди.

Вироком Прилуцького міськрайонного суду від 08 червня 2017 року його було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 15, частиною першою статті 115 КК України, та призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 7 років. Початок строку відбування покарання обчислено з моменту затримання (з 12 вересня 2016 року), зарахувавши в строк відбування покарання перебування під вартою з 12 вересня 2016 року по 20 червня 2017 року включно, із розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Постановою Верховного Суду від 23 вересня 2019 року вирок суду змінено, дії позивача перекваліфіковано з частини третьої статті 15, частини першої статті 115 КК України на частину другу статті 125 КК України та призначено йому покарання у виді 2 років обмеження волі.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено з огляду на те, що він не був повністю реабілітований, а був визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого частиною другою статті 125 КК України, та йому призначено покарання 2 роки обмеження волі, тому підстави, передбачені статтею 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» для відшкодування шкоди за час перебування під слідством та судом відсутні.

Верховний Суд зазначив, що констатовані судом при розгляді кримінальної справи помилки та недоліки, у вигляді недотримання імперативних вимог кримінального процесуального закону, які призвели до ув'язнення заявника понад остаточне покарання призначене судом, дає право останньому на отримання відшкодування, передбаченого пунктом 5 статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зокрема відшкодування моральної та майнової шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 6 липня 2022 року у справі № 728/959/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218294>.

Позивач у квітні 2019 року звернувся до суду з позовом про встановлення факту порушення передбачених статтям 6, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та статті 1 Протоколу 1 до Конвенції

та стягнення компенсації моральної шкоди, завданої неправомірними діями відповідачів.

Позивач звернувся до прокуратури із заявою на неправомірні дії службових осіб районного суду, яка в порушення вимог КПК України розглянута не була, не було встановлено звідки взялося дві неідентичні постанови суду. При цьому заяви позивача до прокуратури про фальсифікацію районним судом матеріалів адміністративної справи розглядалися відповідно до Закону України «Про звернення громадян», що є недопустимим та порушенням статі 214 КПК України.

З того часу, тобто більше 10 років, звернення позивача не були внесені до ЄРДР, чим порушено статтю 13 Конвенції, що є підставою для відшкодування позивачу моральної шкоди.

30 серпня 2012 року районним судом винесено постанову про скасування постанови від 02 лютого 2009 про притягнення позивача до адміністративної відповідальності, справу про адміністративне правопорушення закрито. У 2015 році позивач звернувся із позовами про компенсацію моральної шкоди, у яких йому було відмовлено в повному обсязі.

Неправомірні дії відповідачів спричинили моральну шкоду, яка виразилася в неодноразових порушеннях його прав на ефективне звернення до правосуддя та на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі.

Верховний Суд зазначив, що позовні вимоги про встановлення факту порушення передбачених статтям 6, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 1 Протоколу 1 до Конвенції не є належним способом захисту, а фактично є підставами позову про стягнення компенсації моральної шкоди, тому скасував рішення судів у цій частині та закриття справи.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 лютого 2021 року у справі № 637/375/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94770600>.

Відповідний правовий висновок викладено в постановах Великої Палати Верховного Суду:

від 29 травня 2019 року у справі № 489/5045/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82885634>;

від 22 вересня 2020 року у справі № 489/5045/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91901368>.

Позивач звернувся до суду з позовом про стягнення моральної шкоди, оскільки його утримання під вартою у державній установі виконання покарань було таким, що принижує його гідність, а поведження з ним порушує статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції).

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позовних вимог відмовлено, оскільки, попри встановлений факт тримання останнього в умовах, що суперечать поведженню з ним відповідно до статті 3 Конвенції в установі виконання покарань та принижують його гідність, останній обрав неправильний спосіб захисту. Мотивуючи відмову, суд апеляційної інстанції також зазначив, що державна установа виконання покарань, в умовах якої позивач тримався під

вартою, не є органом державної влади або органом місцевого самоврядування, отже, очевидним є висновок про те, що норми статті 56 Конституції України та, відповідно, і статей 1173, 1174 ЦК України в цьому випадку застосуванню не підлягають, а такий спосіб захисту позивач обрав помилково.

Верховний Суд зазначив, що позовна вимога до державної установи відбування покарань про відшкодування моральної шкоди, завданої нелюдськими умовами тримання під вартою, що принижують гідність, та поведженням всупереч нормам статті 3 Конвенції, на підставі статті 56 Конституції України та, відповідно, статей 1173, 1174 ЦК України, є належним способом судового захисту.

Завдана такою установою моральна шкода підлягає відшкодуванню відповідно до частин першої, другої статті 23 ЦК України з державного бюджету у встановленому законом порядку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 березня 2020 року у справі № 204/5876/17-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88337834>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 22 квітня 2020 року у справі № 204/4295/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88909660>.

Фізична особа-підприємець подала до суду позов про визнання недійсним договору зберігання, укладеного прокурором з ТОВ "ТК «Топ Логістик Плюс», та акту передачі майна до договору; про стягнення солідарно з відповідачів на користь позивача грошових коштів в якості відшкодування завданої матеріальної шкоди, а саме: витрати вартості робіт по здійсненню судово-товарознавчого дослідження з визначення матеріального збитку в сумі 5 000 грн; загальної ринкової вартості неповернутої алкогольної продукції, вилученої під час обшуку в сумі 3 610 303 грн; відшкодування моральної шкоди в сумі 100 000 грн.

Звертаючись із цим позовом, позивач стверджував, що внаслідок незаконних дій відповідачів, враховуючи те, що вилучена алкогольна продукція під час обшуку в порушення вимог чинного законодавства не повернута позивачу, то ФОП було завдано матеріальної шкоди в сумі, яка підлягає відшкодуванню. У частині вимог про визнання недійсним договору позивач посилався на те, що цей договір не відповідає вимогам частин першої, другої статті 203, частини першої статті 215, статтям 238, 241, 92 ЦК України, оскільки його укладено з перевищенням повноважень.

Рішенням господарського суду у задоволенні позову відмовлено. Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано та прийнято нове рішення, яким позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто

з Державного бюджету України на користь ФОП матеріальну шкоду в сумі 3 610 303 грн та моральну шкоду у сумі 100 000 грн. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

Верховний Суд зазначив, що спеціальні підстави відповідальності за шкоду, завдану органом державної влади, зокрема органами дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, визначені у статті 1176 ЦК України. Ці підстави характеризуються особливостями суб'єктного складу заподіювачів шкоди, серед яких законодавець виокремлює посадових чи службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органи досудового розслідування, прокуратури або суду, та особливим способом заподіяння шкоди. Сукупність цих умов і є підставою для покладення цивільної відповідальності за завдану шкоду саме на державу.

Обов'язок належно зберігати тимчасово вилучене майно та негайно повернути тимчасово вилучене майно після скасування відповідної ухвали про вилучення чи накладення арешту на майно прямо передбачений чинним законодавством.

Стосовно доводів скаржника про недоведеність незаконності дій відповідачів, тобто невстановлення судом неправомірності вилучення майна, то Верховний Суд зауважив, що вони є безпідставними, оскільки судом апеляційної інстанції встановлено, що у цій справі виникла ситуація, в якій сукупність діянь органів слідства та прокуратури, що виражені у їх бездіяльності, протягом майже трьох років призвела до неповернення майна його власнику всупереч положенням законодавства.

При цьому, з яких причин відповідачі не можуть виконати приписи статті 169 КПК України, а також дотриматись п. 6 Порядку № 1104 не має жодного значення для вирішення даної справи, оскільки такі причини можуть тільки свідчити про наявність або відсутність вини заподіювача шкоди, встановлення якої для даної справи не вимагається.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 січня 2023 року у справі № 910/8949/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046074>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 26 січня 2023 року у справі № 923/1009/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108685903>.

7. Відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, на підставі статті 1177 ЦК України

Позивач звернувся до суду з позовом про компенсацію шкоди, завданої в результаті кримінального правопорушення.

Органом досудового розслідування України за фактом вчинення злочину, передбаченого частиною четвертою статті 190 КК України, було відкрито кримінальне провадження, за яким вона є потерпілою.

З урахуванням того, що до листопада 2019 року за цим кримінальним провадженням не розпочато судового розгляду (здійснюється лише досудове розслідування), шкода їй не відшкодована, позивач просила визначити спосіб порушеного права та відшкодувати їй майнову шкоду (матеріальний збиток/упущену вигоду), завдану внаслідок скоєння злочину.

Верховний Суд зазначив, що лише факт визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні, за відсутності належним чином встановленого факту вчинення самого кримінального правопорушення (злочину), не є підставою для відшкодування шкоди відповідно до частини другої статті 1177 ЦК України.

Проте така фізична особа за наявності відповідних підстав має право на позов про відшкодування їй заподіяної шкоди на загальних засадах (згідно зі статтями 1166 і/або 1167 ЦК України) або відповідно до іншого спеціального делікту в разі, якщо протиправність дій держави, її органів та посадових осіб окремо встановлені.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 757/59501/19-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104921888>.

Позивачка звернулася до суду з позовом про відшкодування майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням

Позивачка перебуває в статусі потерпілої у кримінальному провадженні, яке було розпочате за фактом вчинення злочину, передбаченого частиною четвертою статті 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великому розмірі).

Звертаючись з позовом, посилалася на те, що оскільки на момент звернення до суду з позовом у кримінальному провадженні не розпочався судовий розгляд, а здійснюється досудове розслідування, обвинувальний акт не складений, шкода, завдана їй внаслідок вчинення кримінального правопорушення (шахрайство в особливо великому розмірі), не відшкодована підозрюваним, а тому за правилами статті 55 Конституції України та статті 4 ЦПК України вона має право на захист судом її цивільних прав та інтересів, порушених внаслідок вчиненого кримінального правопорушення.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що держава Україна не гарантує безумовного права потерпілого на відшкодування шкоди, завданої злочинцем, а умови і порядок відшкодування такої шкоди державою не визначені.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд зазначив, що суд не встановив підстав для застосування до спірних правовідносин положень статті 1177 ЦК України, оскільки немає судового рішення (вироку, постанови), яке набрало законної сили, яким би було встановлено подію злочину

(кримінальне правопорушення), та особу було визнано винною у вчиненні злочину. Апеляційний суд врахував, що досудове розслідування у кримінальному провадженні триває, позивача визнано потерпілою у цьому кримінальному провадженні, а отже, вона може реалізувати своє право на відшкодування завданої їй шкоди внаслідок кримінального правопорушення, пред'явивши цивільний позов у кримінальному провадженні. Суд апеляційної інстанції вважав, що звернення позивача до суду з позовом є передчасним.

Верховний Суд зазначив, що у фізичної особи, яка вважає себе потерпілою від кримінального правопорушення, досудове розслідування щодо якого триває і факт вчинення кримінального правопорушення (злочину) належно не встановлений, не виникає права на позов про відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, на підставі частини другої статті 1177 ЦК України, оскільки підставою для компенсації такої шкоди потерпілій особі державою є насамперед завдання шкоди в результаті вчинення кримінального правопорушення, що має бути встановлено у передбаченому кримінально-процесуальному законом порядку.

У разі ненастання таких обставин фізична особа за наявності відповідних підстав має право на позов про відшкодування їй заподіяної шкоди на загальних засадах (згідно зі статтями 1166 і/або 1167 ЦК України), тобто безпосереднім заподіювачем такої шкоди.

Лише неприйняття відповідного закону про порядок компенсації державою такої шкоди не унеможлиблює розгляд справи за позовом потерпілого від кримінального правопорушення (злочину). Якщо під час розгляду справи суди не встановлять, що позивачу завдано шкоду внаслідок кримінального правопорушення, то підстав для компенсації державою шкоди такій особі не виникає, а отже, немає підстав і для застосування правил частини другої статті 1177 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 7 листопада 2022 року у справі № 757/59343/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108335756>.

ТОВ звернулося з позовом про відшкодування шкоди, заподіяної бездіяльністю посадових осіб органів досудового розслідування та прокуратури при проведенні досудового розслідування у кримінальному провадженні.

За заявою ТОВ про те, що посадові особи комунального підприємства заволоділи орендованим позивачем приміщенням, слідчим було внесено відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування.

Позивач, зокрема, зазначає, що протягом більш як 6 років після початку кримінального провадження, винні у вчиненні кримінального порушення особи не знайдені і не притягнуті до кримінальної відповідальності.

На думку позивача, саме внаслідок такої ситуації він не має можливості повернути своє майно чи стягнути з винної особи вартість збитків, спричинених

злочином і тому хоче отримати таке відшкодування з єдиного казначейського рахунку Державного бюджету України.

Положення статті 1177 ЦК України передбачають порядок відшкодування шкоди, завданої лише фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, а тому у справах про відшкодування державою шкоди, завданої юридичній особі внаслідок кримінального правопорушення, якщо внаслідок бездіяльності органу досудового розслідування не встановлено особу, яка вчинила злочин, комплексне застосування частини шостої статті 1176 та статті 1177 ЦК України є неможливим.

Така юридична особа може звернутися з позовом до держави про відшкодування шкоди, спричиненої надмірною тривалістю кримінального провадження, якщо доведе факт надмірної тривалості досудового розслідування і те, що тим самим їй було завдано матеріальної чи моральної шкоди, та обґрунтує її розмір.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 3 вересня 2019 року у справі № 916/1423/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87527961>.

ФОП звернувся із позовом про відшкодування матеріальної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням на підставі статті 1177 ЦК України.

За обставинами справи вироком суду ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 191 КК України. Потерпілим у цій кримінальній справі визнано позивача, якому нанесена майнова шкода шляхом привласнення майна (грошових коштів).

Судом позивачу було видано виконавчий лист про стягнення з боржника. Проте згодом державним виконавцем винесено постанову про повернення виконавчого документа стягувачу у зв'язку з відсутністю майна боржника, на яке може бути звернено стягнення.

Проаналізувавши зокрема положення статті 1177 ЦК України апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову, пославшись на передчасність висновку про задоволення вимог позивача, з огляду на відсутність закону, що регулює відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення не з вини спеціального суб'єкта.

Верховний Суд зауважив, що системне та лексичне тлумачення приписів частини другої статті 1177 ЦК України з урахуванням міжнародних зобов'язань України у цій сфері, не дає підстав стверджувати, що ця норма сама по собі може бути підставою для застосування безумовної та повної деліктної відповідальності держави за будь-яку шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, адже нею передбачено компетенцію законодавця визначити

у законі випадки за яких така шкода компенсуватиметься потерпілому за рахунок Державного бюджету України та порядок здійснення такої компенсації.

Натомість, на теперішній час, компенсація за рахунок Державного бюджету України у випадку коли шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, не була відшкодована через відсутність у засудженого майна, Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» чи іншим законом не передбачена.

Верховний Суд неодноразово зауважував, що лише неприйняття відповідного закону про порядок компенсації державою шкоди, завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, не унеможлиблює розгляд справи за позовом потерпілого від кримінального правопорушення (злочину). Тобто потерпіла від злочину особа може захищати порушене право, в тому числі шляхом подання позову про компенсацію шкоди в цивільному судочинстві на підставі частини другої статті 1177 ЦК України, такий позов є ефективним для захисту її прав.

Однак, якщо за результатами розгляду такої справи з'ясується, що обставини завдання шкоди кримінальним правопорушенням, які позивач зазначає на обґрунтування своїх вимог, не віднесено законом до випадків за яких завдана потерпілому шкода компенсується за рахунок Державного бюджету України, то стягнення лише на підставі частини другої статті 1177 ЦК України не вбачається можливим і судам слід виходити з того, що компенсація державою шкоди у такому випадку законом не передбачена.

Верховний Суд погоджується з висновками апеляційного суду про неможливість компенсації в порядку статті 1177 ЦК України за рахунок Державного бюджету України шкоди, завданої ФОП кримінальним правопорушенням, що не була відшкодована через відсутність у засудженого майна, оскільки у такому випадку Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» чи іншим законом компенсація державою шкоди потерпілому не передбачена.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 серпня 2023 року у справі № 357/5940/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113357338>.

Дайджест судової практики Верховного Суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період із 2018 року до жовтня 2023 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Великої Палати Верховного Суду та управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС канд. юрид. наук, доцент Луспеник Д. Д. Київ, 2024. – 56 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua